

BIBÓ LAJOS ÉBRESZTÉSE

Fiatalon ismertem meg az idős író. Sokat betegeskedett és alig látott. Szobájában ült, szívta erős cigarettáját, körötte könyvfalak, főt drámáinak fotósorozata: a kor jeles színészei, főleg a zseniális Dayka Margitka, aki mindig örömmel vállalta a bemutatókat. Erdélyi fafaragó készítette szép íróasztalát, de akkor már nem használta, utolsó kiadatlan munkái heverték rajta. Várakoztak azok is, mint ő, hogy péntek délután jöjjenek a tanítványok és a barátok, akikkel szenvedélyes beszélgetést folytatott késő estig.

A magyar irodalom méltatlanul elfeledett írója Bibó Lajos. Vásárhelyen született, innen indult és tért vissza a föl-föl dobott kő hűségével több évtizedes kényszerű hallgatásra. Pályája legmaradandóbb korszaka a 30-as évekre esik; könyvei szinte hozzáférhetetlenek, jogosan fogalmazhatunk úgy, hogy nagyon kevesen ismerik.

Ki volt BIBÓ LAJOS?

Hét kötetnyi elbeszélés, húsznál több regény és tizenegy dráma szerzője, aki nem szűnő nyugtalansággal új és új írói kalandokba bocsátkozott. Magányosan küzdött mindig, innen van helyének bizonytalansága és késettése. Móricz Zsigmond egyik legszebb vallomását kell feltétlenül megemlíteni:

„Nem elég a szeretet, tisztelettel és alázattal nézzetek föl a nagyon szegény ember életére. Ők ugyanazok az emberek, aki az Ember, de az emberiség által tett társadalmi helyzet oly mélységbe rántotta őket, hogy azt kellene hinni, képtelenek e szűk körben leélni az életet. S az élet egyik legnagyobb csodája, hogy az emberi lélek ebben a rabtűzben is meg tudja találni az örömet és a bánatnak, az erőnek és a gyöngédségnek a lehetőségeit. Bibó Lajos könyve – íme ezt mind szent és hívő művészi hitellel igazolja. Amit tud, azt senki se tudta eddig közülünk, sem Mikszáth, sem Tömörkény, sem más.”

Elbeszéléseinek fájdalmas-szép realizmusát, regényeinek lélektani pontosságát, drámáinak balladás komorságát a szeretet fényébe ágyazza. Oly ösztönösséggel markol föl emberi sorsokat, mint talán egyetlen elbeszélőnk sem. Legnagyobb felfedezése: a vásárhelyiségnek tragikus és poétikusan gyengéd rajza. Ebből nő ki Bibó szükségzavú tömörsége és nyelvi ereje. Elbeszélései közül az 1934-es Subásokat

emelem ki, a parasztember belső érzésvilágának és rejtőző emberségének szép megjelenítését. Az 1928-as könyvből az Árvák című gyöngyszemet. A két fiatalnak a ma már elképzelni is nehéz legkisebb öröm sem adatik meg, az, hogy egy dolgos esztendő után egymással találkozassanak, ha csak egy pillanatra, egy ölelés erejéig – azt hiszem, a világirodalomban is nehezen találunk ennél szívszorítóbb történetet.

Regényei sorában, elsőnek az Anyámról (1928) kell beszélni, Bibó Lajos legjelentősebb munkájáról. Nagyszabású tabló ez a századelő társadalmi viszonyairól. Egyedi vonása Bibó regényeinek az a városkép is, amelyet a század eleji Hódmezővásárhelyről villant föl dokumentumértékű oldalakon, mint a Nincs irgalom (1935), A lélek megmenekül (1939).

A húszas évek elejétől sorra mutatják be drámáit, főleg a Nemzeti Színházban. Tapsok, bukások kísérték ezt a korszakát, de igazi elismerést itt is a Vásárhelyi környékének nehéz paraszti életéről, küszködő szegényeiről írt ábrázolásokkal aratott. Meg kell még említeni kristálytisza mondatainak kivételes logikáját, történeti elragadó sodrása ellenében a fegyelmességet és ökonómiát, a szerkesztés balladai szaggatottságát, ügyes fordulatait, valamint a láttató, költői finomságokat.

Sokat dolgozott, az újságírás is szívta erejét. Kényszerű engedelményeket is tett az egész rovasára. Erről ő maga is tesz említést:

„Mint író egész könyvtárra valót írtam össze. Szóval semmit. Más akartam. Többet, különbet, nem jutottam hozzá. Persze történhetett volna másképpen is, ahogyan elképzelttem. Úgy is, hogy kiáltó szó leszek, de a magyar róna kietlenebb és sivárabb minden más vad pusztánál, a viharos kiáltást csakúgy elnyeli, akár az alig rezdülő sóhajást. Mindegy. Eredmény az is, hogy megfáradtam.”

Nyolcvanadik esztendején is túl járt, magányosan, alig látva valamit a világból, de gerince egyenes volt. Ő maga rendíthetetlen!

Halála előtt néhány hónappal láttam utoljára. Feküdt az ágyában. Vékony ujjával tapogatta végig arcomat, hogy megbizonyosodjon személyemről. Kérte, olvassam föl kedves novelláját. Közben fogta a kezemet, mintha a régi, fájó sorokból akart volna erőt meríteni az utolsó útra.

BIBÓ LAJOS
Erdős Péter rézdomborítása
Vásárhelyi Testamentum
részlete, 1976

(Fotó: Égető János)

Istenről beszélt, hogy mindig szerette: háború poklából vezette haza, s talán legszebb írásainál sügött a szívébe.

Fölfedezik, újból mellőzik, kiadják két könyvét, ismét méltatlanul félreállítják, amíg lassan, észrevétlenül 120 éves lett.

Helyet szorítanak neki a magyar irodalomban.

Nem így történt. A feledés pora még jobban befedte, ahogyan annyi íróársát. A nyugat-európai irodalomban már a 19. század második felében perifériára szorult a paraszti téma. A századfordulón többen megíjósolták, hogy a paraszti életformának vége, a húszas években azonban még egyszer feltámadt, hogy azután végleg betemesse a „nehéz föld”. Móricz Zsigmond, Illyés Gyula, Szabó Pál, Veres Péter, Sinka István, Tamási Áron, Kodolányi Gyula, Féja Géza, Nagy Lajos legszebb írásai kiszorultak az irodalomból. A szegények élete, mindennapos küszködése, úgy tűnik, nem érdekli az olvasókat.

Bibó Lajossal az utolsó találkozáskor az Ady által fogalmazott kérdést vitattuk: „Mit ér az ember, ha magyar?” Kiegészítve azzal: mit ér az ember, ha egy vidéki kisváros fia? Mái időszerű kérdés, amelyre mindenkinek saját választ kell adni. Bibó szerint annyit érünk, amennyit emberségből és hitből adni tudunk. Az emberségre, a küzdelemre, egyenes tartásra életével adott példát. Végso pillanatig az építésre és szépítésre ösztönözve, testamentumi szavakat mondva ki végül: „Megmaradni! Megmaradni minden időben!”

Fenyvesi Félix Lajos